

Fikhski temelji prisustva žena na društveno-političkoj sceni

Seyyed Mahdī Narīmānī ZamānĀbādī

Houze-ye ilmiyye, Qom

Sažetak

Učešće u društveno-političkim i izvršnim pitanjima predstavlja pogibeljnu dužnost koja utječe na sudbinu svih ljudi i propust u ispunjavanju te odgovornosti predstavlja krivicu koja će prouzročiti ogromnu štetu i gubitak. Rad koji je pred Vama razmotrit će različite argumente s pozicije muslimana utemeljene na prisustvu ili neprisustvu žena na različitim političko-društvenim i izvršnim scenama.

Ovo razmatranje pokazat će da ne postoji niti jedan argument u prilog neprisustvu žena u različitim segmentima. Međutim, bitno je kazati da žena-muslimanka svoju odgovornost regulira na temelju islamskih etičkih principa i da uvijek daje prednost važnijoj stvari i bitnijem principu od onog manje važnog, jer motrenje nekog problema iz samo jednog ugla vodi društvo u krajnosti.

U sadašnjim uvjetima arapski svijet bit će izložen aktivnom prisustvu žena, jer ovim prisustvom na različitim zakonodavnim razinama osigurat će se uvjeti za pravilan napredak žene-muslimanke u budućnosti i spriječit će se svaki oblik megalomanije kod profitera.

Ključne riječi: žene, prisustvo žena, izvršna pitanja, politička pitanja, društvena pitanja, ši'itski fikh, sunitski fikh

Uvod

LJUDI, BILO ŽENE ILI MUŠKARCI, s aspekta svetog Šerijata jednaki su u velikom broju segmenata. Neki od ovih segmenata o kojima govore Kur'an i hadis jesu:

1. Bog je muškarce i žene stvorio od jedne duše (*nūr*) i dao im jednako mjesto u pogledu razina čovječnosti i približavanja Njemu, a ono po čemu se odlikuju jedni nad drugima samo je u bogobožnosti (*taqwā*). Uzvišeni Bog o tome u Kur'anu kaže: "Koji vas od jednog čovjeka stvara, a od njega je i drugu njegovu stvorio, i od njih dvoje mnoge muškarce i žene rasijao" (Kur'an, *Al-Nisā'*: 1); "Allah za vas stvara žene od vaše vrste, a od žena vaših daje vam sinove i unuke, i ukusna jela vam daje" (Kur'an, *Al-Nahl*: 72).
2. U početku stvaranja Bog je oboma, i ženi i muškarcu, dao mjesto u Džennetu: "A ti, o Ademe, i žena tvoja, u Džennetu stanujte i odakle god hoćete jedite" (Kur'an, *Al-Ārāf*: 19), ali ih je šejtan oboje zaveo. Niti je žena bila bliže šejtanu niti je šejtan više zagospodario nad ženom nego nad muškarcem: "I šejtan im počeo bajati da bi im otkrio stidna mjesta njihova, koja su im skrivena bila [...] " i na prevaru ih zavede" (Kur'an, *Al-Ārāf*: 20 i 22). I na taj način, zavodeći ih oboje, udaljio ih je s njihova mjesta.
3. Bog je dobrim muškarcima i ženama obećao Džennet, a lošim muškarcima i ženama obećao je Džehennem, bez ikakve razlike među njima u tom pogledu: "Čestiti će sigurno u Džennet, a grešnici će sigurno u Džehennem» (Kur'an, *Al-Infītār*, 13–14). Bog je i jednom i drugom spolu koji čini dobra djela obećao Džennet: "a onaj ko čini dobro, bio muškarac ili žena, a vjernik je, ući će u Džennet" (Kur'an, *Al-Nisā'*: 124). Muškarci i žene jednaki su u pogledu razuma, fitreta i stvaranja i veliki emanet, pred kojim su ustuknule ogromne planine, oboma je stavljen u zadatak (Kur'an, *Al-Aḥzāb*: 72). Između muškarca i žene nema razlike ni u pogledu svrhe stvaranja. Svrha stvaranja jeste ibadet i spoznaja Allaha.
4. Bog nije uspostavio nikakvu razliku u oprostima ili velikoj nagradi za činjenje dobra između muškarca-mu'mina i žene-mu'minke: "Muslimanima i muslimankama, i vjernicima i vjericama, i poslušnim muškarcima i poslušnim ženama, i iskrenim muš-

karcima i iskrenim ženama, i strpljivim muškarcima i strpljivim ženama, i poniznim muškarcima i poniznim ženama, i muškarcima koji dijele zekat i ženama koje dijele zekat i muškarcima koji poste i ženama koje poste, i muškarcima koji o svojim stidnim mjestima vode brigu i ženama koje o svojim stidnim mjestima vode brigu, i muškarcima koji često spominju Allaha i ženama koje često spominju Allaha, – Allah je, doista, za sve njih oprost i veliku nagradu pripremio” (Kur’an, *Al-Aḥzāb*: 35).

5. Bog je muškarce i žene upotpunio jedne drugima i okarakterizirao ih kao međusobne družbenike i svaki od spolova manjkav je sve dok se ne prisajedini onome drugom i ta se manjkavost može ukloniti samo uz saputništvo s onim drugim: “One su odjeća vaša, a vi ste njihova odjeća” (Kur’an, *Al-Baqara*: 187). Dakle, svaki od spolova na razini je “odjeće” onoga drugog; oni imaju potrebu jedno za drugim i upotpunjavaju jedno drugo.

Uzimajući u obzir jednakost između žene i muškarca u pogledu njihova ljudskog identiteta, žena kao i muškarac sadrži sve oblike duhovnih očitovanja i ljudskoga identiteta. Žena i muškarac zapravo su od jedne duše i oboje imaju sposobnost napredovanja i uzdignuća.

Naravno, psiholozi su, uzimajući u obzir fizičko-duhovni aspekt, pobrojali razlike između ovih dviju grupa: razliku u prosječnoj visini, težini, opsegu tijela, opsegu glave, mozga, srca; u čvrstini kostiju, mišića, nerava te ostalih vanjskih organa; u pet čula.¹ Cloud Olsen o ovome kaže: “Žene prema svome fitretu žele biti pod paskom druge osobe, a također žene vole imati osjećaj potrebe za nekim drugim, ali i da drugi imaju potrebu za njima.”

Ove dvije duhovne karakteristike ženske prirode istječu iz realiteta njihova bića jer žene slijede osjećaj dok muškarci slijede razum. Koliko smo mnogo puta vidjeli da su žene u pogledu inteligencije ne samo jednake s muškarcima nego su čak i inteligentnije od njih. Međutim, njihova slaba tačka samo su žestoki osjećaji koji nadvladaju njihovo poimanje. Muškarci uvijek praktičnije razmišljaju, bolje prosuđuju, bolji su organizatori i bolje usmjeravaju. (Dakle, duhovna odlika muškaraca

¹ Više o ovome vidjeti u: Hossein Lotf Ābādī: *Rawanšenāsi-ye rošd*; Mohammad Hakīmī: *Defā’ az hoqūq-e zan*; Will Durant: *Lezzāt-e felsefe*, tarğome-ye; ‘Abbās Zaryāb: *Sazmān-e entešārāt wa āmūzeš-e enqlāb-e eslāmī*, str. 139; Mortaza Motahharī: *Nezām-e hoqūq-e zan dar eslām*, str. 145; Hossein ‘Alī montazarī: *Mabāni-ye feqhī hokūmet-e eslāmī*, 2, str. 107.

nad ženama jeste nešto što je priroda isplanirala, i ma koliko se žene suprotstavljale ovoj realnosti, bit će uzaludno.) Žene, budući da su emotivnije od muškaraca, trebaju prihvatiti ovu realnost da muškarci trebaju nadzirati njihov život” (Motahhari, 183: 1380).

Potrebno je podsjetiti da je ova razlika uspostavljena s ciljem popravljavanja svjetskih pitanja i da ne proizvodi nikakvu prednost jedne strane nad drugom i jedna skupina ne može se ponositi svojom duhovnom posebnosti u odnosu na suprotnu stranu, niti suprotna strana može izvirgavati prijekoru onu drugu zbog posebnosti duha koju posjeduje.

Uzmemo li u obzir životopise čiste Poslanikove porodice, kada je riječ o prisustvu žena u društveno-političkim aktivnostima, nema nikakve dvojbe da je ženama dopušteno političko djelovanje, štaviše katkad je i nužno, kao što svjedoče životopisi hazreti Fatime i hazreti Zejneb.

Iznimno je važno napomenuti činjenicu da žena-muslimanka treba urediti svoje odgovornosti na temelju islamskih etičkih principa i da stalno treba davati prednost bitnijem principu i važnijem dobru u odnosu na nešto manje važno. Jer, motrenje nekog problema iz samo jednog ugla vodi društvo u krajnosti. Žena-muslimanka ne smije pod izlikom političkog djelovanja narušiti harmoniju porodice niti je zanemariti. I supružnik i djeca imaju pravo u odnosu na nju jednako tako kao što i ona ima pravo nad supružnikom i djecom. Tek nakon što su ispoštovana ova prava, može se govoriti o prihvatanju aktiviranja izvan porodice.

1. Prvotni principi formiranja vlasti

Prije nego što razmotrimo srž problematike, nužno je dati uvodno objašnjenje i navesti principe na koje se treba pozvati i prema kojima treba postupati u slučaju nepostojanja nepobitnog dokaza o zabrani, odnosno u slučaju dozvole rukovođenja u društveno-političkim i izvršnim pitanjima posredstvom ženā. Formiranje svake vlasti iziskuje prvotne racionalne principe od kojih su mnogi objašnjeni u kur’anskim ajetima kao i predajama *Ehli-bejta*. U nastavku ćemo se osvrnuti na neke slučajeve ovih prvotnih principa. Svakako, treba kazati da se ovi principi odnose na sve ljude (i muškarce i žene) i da ih je pobrojano oko četrdesetak, a neki od njih jesu:

1. sloboda mišljenja,
2. čovjek kao društveno biće,

3. sprovođenje prava,
4. hitno i trenutno ispunjavanje prava,
5. princip pravednog saobraćanja sa svim sugrađanima,
6. obaviještenost i kontroliranje učinkovitosti vladara,
7. pridržavanje principa i vrijednosti,
8. utvrđivanje sudbine,
9. vladavina zakona,
10. pravednost,
- II. čast i uvažavanje položaja,
12. zapovjedništvo od strane najdoličnije osobe,
13. politička aktivnost,
14. posao i stjecanje zarade,
15. briga za human odnos spram svih stanovnika u svijetu,
16. sudjelovanje u društvenim i izvršnim pitanjima,
17. nepostojanje prava nadzora nad drugima od strane pojedinca,
18. traženje kolektivnog mišljenja (Montazarī, 30: 1340).

Nužno je da različite vlasti postave svoje temelje na ovim vrijednostima i prvotnim principima. Kada je o islamskoj vlasti riječ, ovi principi neće biti primjenjivi samo ako postoji nepobitan šerijatski dokaz o izuzeću u posebnom slučaju. Stoga ćemo u nastavku potvrditi nepostojanje zabrane o političkom učešću žena te razmotriti argumente protivnika sudjelovanja žena u različitim pitanjima.

2. Dokaz o dozvoli sudjelovanja žena u društveno-političkim pitanjima

U ovom dijelu rada osvrnut ćemo se na dokaze u prilog sudjelovanju žena u političkim pitanjima kako bismo odagnali neke nedoumice u pogledu prisustva žena na različitim društveni scenama i kako ne bismo mogli iznositi tvrdnje da je fizičko prisustvo žena u društvenim pitanjima oprečno Šerijatu.

Sudjelovanje žena u političkim pitanjima ubraja se u racionalne principe formiranja vlasti i islam ne zabranjuje takvo nešto. U mnogim kur'anskim naučavanjima ne samo da je dopušteno, nego je, štaviše, nužno akcentirano političko sudjelovanje žena. Ovakve tvrdnje mogu se argumentirati na temelju Kur'ana i sunneta, a mi ćemo navesti nekoliko argumenata:

a) Nužnost naređivanja dobra i odvraćanja od zla

Jedna od važnih postavki islamske religije jeste “naredba za činjenje dobra i odvraćanje od zla”, odnosno sveopće kontroliranje i nadgledanje u cilju popravljivanja društva. Svi muslimani trebaju se osjećati obaveznim jedni prema drugima i sebe smatrati odgovornim u odnosu na drugoga te naređivati da se čini dobro a sprečavati loše. Djelovanje u skladu s ovom obavezom vodi društvo u pravcu popravljivanja i upućivanja njegovih neosvijestjenih članova. U osnovi, jedna od specifičnosti islamskog odgojnog sistema jeste princip “sveopćeg nadgledanja”. Za razliku od zapadne neobuzdane slobode misli, u islamskome društvu svi su odgovorni jedni prema drugima jer su članovi društva poput putnika na jednoj lađi koja, ako se probuši na samo jednome mjestu, svi će njeni putnici potonuti. Bog kaže: “A vjernici i vjernice su prijatelji jedni drugima: traže da se čine dobra djela, a od nevaljalih odvraćaju” (Kur’an, *Al-Tawba*: 71).

Na temelju citiranog ajeta, odgovornost za naređivanje da se čini dobro i da se odvraća od zla eksplicitno je stavljena u obavezu i muškarcima, ali i ženama-muslimankama. Bog je potvrdio da prijateljivanje treba počivati na međusobnom pozivu za dobro i odvraćanju od zla. S druge strane, jasno je da je jedno od očitovanja ovoga poziva sadržano u dobru, odnosno zlu na političkoj razini. Prema tome, svaka žena-muslimanka i muškarac-musliman mogu svoju sestru ili brata u vjeri pozvati na političku dobrobit ili odvraćati ih od politički loših činova. Naravno da se razdvajanje dobrog od lošega i u sferi politike, kao uostalom i u drugim pitanjima, treba temeljiti na islamskim mjerilima i vrijednostima. Također, treba voditi računa i o uvjetima i razinama pozivanja na dobro a odvraćanja od lošega (Vidjeti: Xomeinī, 1387).

b) Nužnost brižljivosti spram poslova muslimana

Plemeniti Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, kazao je: “Nije pravi vjernik onaj ko zanoći sit, a zna da mu je komšija zanoćio gladan” (Koleynī, 1363, svezak 2, str. 163). Bez sumnje, pitanja koja se tiču muslimana sadrže i politička pitanja. Ovaj Poslanikov hadis obuhvata i žene jer se u njemu kaže “onaj ko”, a ne kaže se “onaj muškarac”! Dakle, ne samo da žena-muslimanka i muškarac-musliman mogu voditi računa o uzajamnim političkim pitanjima, već je to nužno i za jedno i za drugo, u suprotnom neće biti ubrojani u skupinu pravih vjernika-muslimana.

c) Nužnost stjecanja znanja

Brojni su hadisi koji govore o nužnosti stjecanja znanja za sve, i muškarce i žene. Kao primjer navest ćemo Poslanikove riječi: “Stjecanje znanja dužnost je svakog muslimana i muslimanke” (Holī, 1407: 72).

S druge strane, u nekim predajama preporučuje se putovanje u cilju stjecanja znanja i opisuju se mnogobrojne blagodati koje proistječu iz toga. O tome govore i Poslanikove riječi: “Tražite znanje pa makar u Kini” (Ebn Abī Ğomhūr Ehsāyī, *‘Awālī La’ ālī al-‘azīziyye*, 70: 4).

U stihovima koji se pripisuju hazreti Aliji kaže se:

*Zarad znanja od domovine “otuđi se”. Putuj, jer u putovanju pet koristi je:
Nestanak brige i stjecanje nafake, znanja, edeba i sohbet s velikanima.*

(*Mīrzā-ye Nūrī*, 1408, svezak 8, str. 115)

Nema sumnje da “hidžra” u cilju stjecanja znanja u jednom općem smislu obuhvata i žene-muslimanke koje se, također, obavezuju na obrazovanje. Dakle, pošto je ženina individualna dužnost stjecanje znanja i spoznaje, i ona se, čak u nekim slučajevima, obavezuje na putovanje i “hidžru” u tom cilju, i ukoliko ne postupa po svome znanju i ne pridržava se svojih saznanja, bez sumnje da tako neće polučiti nikakve rezultate. Stoga se u predajama o učenju podvrgava prijekoru učenjak bez djela ili znanje koje čovjeka ne vodi ka djelu. Čak se daju i ozbiljna upozorenja o nepostupanju u skladu sa znanjem. O ovome je imam Alija kazao: “Znanje je sjedinjeno s djelom. Ko god zna, treba postupati po svome znanju. Znanje zahtijeva djelovanje. Ako nakon saznanja uslijedi djelo, znanje ostaje, ali ukoliko ne postupiš u skladu sa znanjem, ono odlazi” (*Nahjōl-balāġe*, 480).

d) Životopis bezgrešnih

Jedan od načina borbe islama s džahilijetskom arapskom misli odnosio se na žene. Ova misao i besmislice u pogledu žena zadržala se među velikim brojem novih muslimana. Ovakav način razmišljanja ne samo da nije dopuštao ženi društveno-političku aktivnost, nego se, u principu, na nju nije gledalo kao na jednog potpunog čovjeka i više se tretirala kao neka stvar negoli kao čovjek! Premda Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, ako se ima u vidu da je islam novonastala religija i da su muslimani bili suočeni s velikim brojem sukoba,² nije

² Broj *gazvi* (ġazawā –ratovi u kojima je učestvovao Poslanik), kako se navodi, iznosio je 18, dok se navodi da je bilo oko 80 *sarāyā*–ratova (ratovi u kojima Poslanik nije bio

imao dovoljno vremena da realizira sve zacrtane napredne ciljeve u odnosu na žene, ali smo ipak svjedocima njihova prisustva u različitim političkim prigodama. U nastavku ćemo se osvrnuti na neke slučajeve društveno-političkog i vojnog prisustva žena u periodu od vremena Poslanika do kraja vladavine hazreti Alije.

1. Prva osoba koja je povjerovala Poslaniku islama i primila islam bila je hazreti Hatidža. Dakle, osoba koja je započela “silsilu” vjerovanja u Pečata poslanika bila je žena s Arabljanskog poluotoka plemićkog porijekla (Mağlasī, 1403, svezak 18, str. 221) i ovaj se čin može smatrati jednim od očitovanja političkog djelovanja.
2. Trgovačko-ekonomski angažman hazreti Hatidže nikada nije naišao na Poslanikovo, alejhisselam, neslaganje. Štaviše, hvalio ju je u brojnim prilikama zbog svega što je trošila u cilju napretka islama (*Ibid.*, svezak 16, str. 20–22 i 71; svezak 19, str. 63; svezak 43, str. 131).
3. Uzimanje *bej'ata* (prisega) od žena prilikom osvojenja Mekke (Mağlasī, 1403, svezak 21, str. 98; Mohammad ibn Sa'd, *Al-Tabaqātol-Kobrā*, svezak 8, str. 222–460). Kao što će se vidjeti u nastavku, Poslanik niti u jednom slučaju nije zabranio ženama davanje *bej'ata*, nego je ukazivao na nužnost njegova davanja. O tome se u Kur'anu kaže: “O Vjerovjesniče, kada ti dođu vjernice da ti polože prisegu: da neće Allahu nikoga ravnim smatrati, i da neće krasti, i da neće bludničiti, i da neće djecu svoju ubijati, i da neće muževima tuđu djecu podmetati i da ti neće ni u čemu što je dobro poslušnosti odricati, – ti prisegu njihovu prihvati i moli Allaha da im oprost; Allah, zaista, mnogo prašta i On je milostiv.” (Kur'an, *Al-Mumtaḥina*: 12). Nema nikakve sumnje da i suzdržavanje hazreti Poslanikovo od *bej'ata* sa ženama u ozračju ondašnjeg arabljanskog društva (u kojem su se još uvijek mogli vidjeti ostaci džahilijetske misli i ignoriranja žena) ne bi naišlo ni na kakvu negativnu reakciju, ali uprkos tome, Poslanik je sam želio obaviti taj čin.³

prisutan). U prosjeku se godišnje vodilo 10 ratova u vrijeme dok su muslimani bili u Medini (u to se ubrajaju i *gazve* i *sarāyā*-ratovi) između muslimana i mušrika (Ibn Kasīr, 1396, svezak 2, str. 352).

³ Više o ženama koje su na početku islama dale *bej'at* Poslaniku vidjeti: Mohammad ibn Sa'd, *Al-Tabaqātol-Kobrā*, svezak 8, str. 222–460.

4. Drugi *bejʿat* na Akabi uz učešće žena ensarijki prije hidžre (Mağlasī, 1403, svezak 15, str. 370; Mohammad ibn Saʿd, *Al-Tabaqātol-Kobrā*, svezak 8, str. 222–460) s Poslanikom uzima se kao još jedan upečatljivi primjer društveno-političkog prisustva žena.
5. Jedna od grupa koje su učinile hidžru u Medinu nakon hazreti Poslanikove hidžre imala je četiri člana. Bili su to muškarac po imenu Alija ibn Ebi Talib i tri žene: Fatima bint Muhammed, Fatima bint Esed i Fatima bint Abdul-Muttalib (Mağlasī, 1403, svezak 19, str. 64). Ova činjenica veoma jasno pokazuje da su žene imale dopuštenje sudjelovanja na društveno-političkoj sceni.
6. Hidžra žena iz Mekke u Medinu bez njihovih supružnika (Mağlasī, 1403, svezak 19, str. 350; svezak 20, str. 373; svezak 43, str. 10; Mohammad ibn Saʿd, *Al-Tabaqātol-Kobrā*, svezak 8, str. 276–313) još je jedan slučaj koji posvjedočuje prisutnost žena na društveno-političkoj sceni. Zanimljivo je da Poslanik ne samo da ih nije prekorijsavao zbog toga nego ih je, uz poduzimanje odgovarajućih mjera, i poticao da to čine!
7. *Bejʿat* muslimanki s Poslanikom u mirovnom procesu na Hudejbiji (*Ibid.*, svezak 38, str. 219; *Ibid.*, svezak 8, str. 222–260) također je jasni primjer političkog sudjelovanja žena.
8. Eksplicitna naredba plemenitom Poslaniku od strane Boga da u “prizivanju prokletstva” obiju strana trebaju doći zajedno sa ženama i upornost u tome da i žene budu prisutne predstavlja slučaj kada Sveti Zakonodavac, osim što potiče na prisustvo žena u društveno-političkim zbivanjima, ujedno ih i obavezuje na navedeno prisustvo. U vezi s tim Bog uzvišeni naređuje Poslaniku: “Reci: ‘Hodite, pozvat ćemo sinove naše i sinove vaše, i žene naše i žene vaše, a doći ćemo i mi, pa ćemo se usrdno pomoliti i Allahovo prokletstvo na one koji neistinu govore pozvati’” (Kurʿan, *Āli ʿImrān*: 61). Naravno, prisustvo hazreti Zehre u ovome slučaju smatra se veoma bitnim i osjetljivim pitanjem budući da je ona, po vlastitoj želji, mnogo puta insistirala da ne prisustvuje skupovima, ali se u ovom događaju i ona obavezuje na prisustvo.

9. Poslanikovo, alejhisselam, uzimanje *bej'ata* od muslimanki na dan *Gadir Hom* (ġadīr-e xom) (Maġlasī, 1403, svezak 37, str. 140; hadis 33, str. 165; hadis 42; 'Allāme Amīnī, 1397, svezak 1, str. 9; Mohammad ibn Sa'd: *Al-Tabaqātol-Kobrā*, svezak 8, str. 222–460) uzima se, također, kao jedan od primjera sudjelovanja žena u političkim pitanjima.
10. Aktivno prisustvo žena u različitim ratovima također predstavlja svjedočanstvo njihove društveno-političke djelatnosti.
11. Enes ibn Malik prenosi: "Kad god je Poslanik, alejhisselam, kanio krenuti u rat, sa sobom bi vodio Umm Sulejm i skupinu žena ensarijki koje su vodile brigu o snabdijevanju vodom i zbrinjavanju ranjenih (Baġastānī, 1410, hadis 2531).⁴
12. Veliki broj žena podnosile su zbog islama različita tjelesna i duhovna mučenja. Mnogi ovakvi slučajevi ostali su nezabilježeni u povijesnim izvorima. Spomenut ćemo neke čija je imena povijest zabilježila: Zanire (Ibn 'Abdol-Berr, 1412, svezak 4, str. 848) i Gazije bint Sa'd (Mohammad ibn Sa'd: *Al-Tabaqātol-Kobrā*, svezak 8, str. 374). Neke od ženā ovoga perioda dale su život na stazi islama i postale šehidi, kao Sumejja bint Hobbāt (Someyye bent Xobbāt) (Vidjeti: Al-Hasūn wa Omm 'Alī Maškūr, 1411, str. 449).

Nesumnjivo je da su žene, uprkos džahilijetskom fanatizmu, aktivno sudjelovale u političkim pitanjima. Mi smo u ovome radu naveli tek mali broj primjera društveno-političke aktivnosti žena jer, s obzirom na predmet našega rada, nismo bili u mogućnosti spomenuti sve takve slučajeve (Više o tome vidjeti: Al-Hasūn wa Umm 'Alī Maškūr, 1411).

Na temelju kazanoga može se ustvrditi da Zakonodavac nije zabranjivao učešće žena u političkim pitanjima. Čak se u nekim ajetima eksplicitno kaže da prisustvo žena u posvema "muškom" ozračju ne predstavlja smetnju. Primjera radi, pripovijest o dvjema Šuajbovim kćerima i njihovu napajanju stoke, koja je potvrđena od strane dvaju

⁴ Neke od tih žena jesu: Umm Ramisa, kći Amra ibn Hišama (Mohammad ibn Sa'd: *Al-Tabaqātol-Kobrā*, svezak 8, str. 227; Umm Ejmena kći Sa'labe (Al-Hasūn wa Umm 'Alī Maškūr, 1411, str. 251); Umm Habib, unuka Asa Karšija (Ibn 'Asāker, 1415, svezak 70, str. 207); Lejla Gaffari (Al-Hasūn wa Umm 'Alī Maškūr, 1411, str. 608); Zejneb bint Hazime (Mohammad ibn Sa'd: *Al-Tabaqātol-Kobrā*, svezak 8, str. 115).

poslanika, jasno aktualizira rečeno stajalište.⁵ Odlazak u pustinju, istovremeno prisustvo s muškarcima na pojilu i razgovor s Musaom, alejhisselam, legalizirani je primjer aktivnosti žena izvan kućnoga okruženja. Ipak, u tome svemu, Šuajbove se kćeri suzdržavaju od “miješanja” s muškarcima i iskazuju stid pri dolasku kod Musaa, što posvjedočuje njihovu čednost i “pokrivenost”.

Također, podsjećamo na prisustvo žena, odabranih pratiteljki hazreti imama Mehdiya. O tome imam Bakir kaže: “Kunem se Bogom da se u pratnji imama Mehdiya nalazi 313 osoba, među njima je 50 žena-muʾminki (Marandī, 1328: 328).

Primjeri sudjelovanja žena u izvršnim pitanjima

Bog Uzvišeni u pripovijesti o Belkisi ukazuje na prisustvo žene na čelu političke vlasti u jednoj zemlji, nikada je ne prekorijevajući i ne koreći zbog toga.⁶ Ni hazreti Sulejman, također, nema primjedbi u pogledu ovoga! Ne može se ustvrditi za datu situaciju da Uzvišeni Bog nije bio taj koji objašnjava, jer da je prisustvo jedne žene na čelu političke vlasti u jednoj zemlji bilo u proturječnosti s ciljevima Zakonodavca, on bi se odmah po prenošenju tog događaja odredio spram njega! Ili, u najmanju ruku, ne bi eksplicitno bilo ukazano na činjenicu da jedna žena-vladarka upravlja narodom. Dakle, šutnja Zakonodavca na ravni prenošenja ove pripovijesti ukazuje na Njegovo odobravanje ovog rukovođenja.

U nastavku ćemo dati neke primjere rukovođenja u društvenim pitanjima u muslimanskom društvu. Premda neki od ovih slučajeva nisu

⁵ “A kad stiže do vode medjenske, zateče oko nje mnoge ljude kako napajaju stoku, a malo podalje od njih ugleda dvije ženske koje su je od vode odbijale. ‹Šta vi radite?› – upita on. ‘Mi ne napajamo dok čobani ne odu’ – odgovoriše one – ‘a otac nam je veoma star.’ I on im je napoji, a onda ode u hladovinu i reče: ‘Gospodaru moj, ma kakvu mi hranu dao, zaista mi je potrebna!’ I jedna od njih dvije dođe mu, poslije, idući stidljivo i reče: ‘Otac moj zove te da te nagradi zato što si nam je napojio!’ I kad mu on dođe i kaza mu šta je doživio, on reče: ‘Ne strahuj, spasio si se od naroda koji ne vjeruje!’”, Kur’an, *Al-Qaṣāṣ*: 23–25.

⁶ Vidjeti: Kur’an, *Al-Naml*: 23–44; u ovim ajetima Bog je ukazao na veliki broj detalja i činjenica; štaviše, kada je riječ o ovoj ženi, u nekim je situacijama hvali a u nekim drugim prekorava, ali nikada njezinu narodu ne kaže: “Zašto ste prihvatili jednu ženu kao vladarku?” Uzimajući u obzir ovu šutnju, može se smatrati da Zakonodavac odobrava ženama rukovođenje u pitanjima vlasti.

izravno potvrđeni od strane čistih imama, nepostojanje odbacivanja ne mora značiti njihovo odobravanje:

1. Umm Hani u ime grupe muslimana nekolicini nevjernika garantirala je utočište i sigurnost, a to je potvrdio i Poslanik, alejhisselam, riječima: "O, Umm Hani, kome god ti pružiš utočište, i mi mu ga, također, dajemo" (Dāramī, 1349, svezak 2, str. 234).
2. Prilikom sklapanja mira na Hudejbiji Poslanik se savjetovao sa suprugom Umm Seleme i postupio u skladu s njezinim stajalištem u pogledu žrtvovanja i brijanja glave (Manāwī, 1415, svezak 4, str. 347).
3. Sevda bint Ammar, čija je priča veoma poznata u povijesti, bila je obdarena inteligencijom i svojom je dužnošću smatrala sudjelovanje na političkoj sceni. Ona je u dvama slučajevima uručila pisma od strane tadašnjih halifa, odnosno Emirul-mu'minina i Muavije, njihovim smijenjenim namjesnicima (Maḡlasī, 1403, svezak 41, str. 210).
4. Poslanik je finansijsku odgovornost poslovanja bazara u Mekki povjerio Samri bint Nuhajk al-Asadiji. Ona je i muškarce i žene pozivala na naredbu o činjenju dobra i izbjegavanju lošega, a onoga ko bi joj se suprotstavio, "odgajala" je bičem (Tabarānī, svezak 24, str. 311; Ibn 'Abdol-Berr, 1412, svezak 4, str. 1863; Safadī, 1420, svezak 15, str. 274).
5. Omer ibn Hattab povjerio je Umm Sulejman bint Abdullah ibn Qart poslovanje bazara u Medini (Ibn 'Arabī, svezak 3, str. 482; Maqrīzī, 1420 svezak 9, str. 395).
6. Arva bint Ahmad desetinama godina upravljala je Jemenom. Ona je primjer jednog valjanog upravljača koji veoma dobro rukovodi i zapovijeda. O njezinim vrlinama, mudrosti i razumnosti napisan je veliki broj djela (vidjeti: Zarkollī, 1980, svezak 1, str. 172, 289, 305; svezak 7, str. 279; Al-Amīn, 1417, str. 86).

Kritika argumenata oponenata

Među muslimanima postoje neka ekstremna stajališta koja se temelje na odricanju prisustva žena na društveno-političkoj i izvršnoj sceni i njihovi zagovornici tvrde da su ovo stajalište preuzeli iz islamskih

naučavanja. Kao glavni dokaz u prilog takvoj tvrdnji pozivaju se na početak ajeta: “Muškarci vode brigu o ženama zato što je Allah dao prednost jednima nad drugima i zato što oni troše imetke svoje” (Kur’an, *Al-Nisā’*: 34).

Kada je o tefsiru ovog ajeta riječ, postoje dva generalna stajališta. Prvo stajalište koje preovladava kod ranijih komentatora i fikhskih autoriteta jeste da ajet objašnjava dužnosti muškaraca a ne njihovu prednost (Qartabī, *Al-Ġāme’ol-ahkāmol-Qorān*, svezak 5, str. 168; Naġafi Xomeinī, 1398, svezak 3, str. 217; Ġavādī Āmolī, 1390, str. 391). Nasuprot ovome stajalištu, neki su komentatori i fikhski prvaci smatrali da ajet ima značenje dominacije muškarca nad ženom, kako u kući tako i u društvu (Feyz-e Kāšānī, 1384, svezak 1, str. 353; Ibn Kesīr, *Tafsīr-e ibn Kesīr*, svezak 1, str. 465; Faxr-e Rāzī, 1308, svezak 10, str. 88; Tabātabāyī, svezak 4, str. 343).

Kao najvažnije pristaše prvog stajališta spomenut ćemo šejha Tusija i kadiju Ibn Barradža. Šejh u komentaru ovog ajeta piše: “Muškarci vode brigu o ženama”, tj. muževi trebaju ulagati napore u ispunjavanju prava svojih žena koje se povjeravaju muškarcima (Tūsī, 1387, svezak 4, str. 324).

Kada je o drugom stajalištu riječ, osvrnut ćemo se na Zamahšerijevo mišljenje koji o tome kaže: “Ovo je dokaz da je velajet dat muškarcima posredstvom prednosti. Ne radi se o tome da su muškarci dominantni posredstvom moći ili izvanjske snage, nego oni “vode brigu o ženama” zato što im je “Allah dao prednost”. Ajet objašnjava razloge davanja prednosti i to je propis na temelju dokaza” (Zamaxšarī, svezak 1, str. 505).

Treba napomenuti da se u ovim raspravama poziva i na 228. ajet sure *Al-Baqara*,⁷ ali je on mnogo slabiji kao argument u odnosu na prethodni ajet pa se njime nećemo detaljnije baviti.

Argumenti na osnovu predaja

U nastavku ćemo predočiti predaje koje bi mogle poslužiti kao argument o zabrani ženama da upravljaju u izvršnim pitanjima a koje ćemo razmotriti kroz dvije kategorije, dok ćemo ponuditi jedinstvenu kritičku analizu obiju kategorija.

⁷ “One imaju isto toliko prava koliko i dužnosti, prema zakonu, – samo, muževi imaju prednost nad njima za jedan stepen” (Kur’an, *Al-Baqara*: 228).

Šiitske predaje

Emir pravovjernih kazao je: “Doći će ljudima takvo vrijeme u kojem [...] će vlast biti izvršavana savjetovanjem sa ženama, postavljanjem dječaka na zapovjedničke položaje i provođenjem uprave posredstvom uškopljenika” (*Nahğol-balāge*, Hekmat 102).

Također je kazao: “Uzdrži se od savjetovanja sa ženama, jer je mišljenje njihovo nepotpuno, a odlučivanje njihovo nestalno. Pokrij poglede njihove, držeći ih pod velom, jer ih hidžab čuva čednijim i čišćim. Izlaženje njihovo u javnost nije gore od odobrenja tvoga čovjeku nepouzdanom da ih posjeti. Ako možeš udesiti da one ne upoznaju nikog drugog osim tebe – učini tako. Ne stavljaš na ženu teret odgovornosti izvan granica njezinih mogućnosti, jer je žena grana ruže a ne junačica” (*Nahğol-balāge*, Pismo 31).

“O ljudi! Žene su doista u pogledu vjerovanja (*īmān*), udjela i dara razuma na nižoj ravni od muškaraca. Svjedočanstvo o uskraćenosti u vjerovanju njihovu jeste uzdržavanje od namaza i posta tokom mjesecnice. Što se tiče uskraćenosti u udjelima njihovim, to je zato što su dijelovi njihovi u nasljedstvu pola od dijelova muškarca. Svjedočanstvo nepotpunosti razuma njihova jeste u tome što je svjedočenje dvije žene jednako svjedočenju jednog muškarca. Zato se klonite žena loših, a nadzirite one koje su dobre. Ne povinujte im se u dobrim poslovima kako ne bi očekivale vašu pokornost u lošim” (*Nahğol-balāge*, Govor 80).

Sunnitske predaje

Prenosi se od Ebu Bekra: “Kada je do Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, stigla vijest da je kćerka Kesraa preuzela vlast nad stanovnicima Farsa, kazao je: ‘Narod koji izabere ženu da nad njim vlada nikada neće biti izbavljen’” (Boxārī, 1401, svezak 5, str. 136; Tirmizī, 1403, svezak 3, str. 360; Beyhaqī, svezak 3, str. 90 i svezak 10, str. 118).

Plemeniti Poslanik kazao je: “Kada budu vaši predstavnici birani ljudi, a vaši bogataši tolerantni i darežljivi, vaše probleme budete rješavali dogovorom, površina Zemlje za vas je bolja od njene unutrašnjosti. Ali, kada budu vaši predstavnici loši, a bogataši sebični i škrti, vašim poslovima budu upravljale žene, unutrašnjost zemlje za vas je bolja od njene površine” (Tirmizī, 1403, svezak 3, str. 361).

Analiza argumenata iz predaja

Analiza gornjih predaja, generalno uzev, ukazuje na nekoliko manjkavosti, od kojih su neke:

1. Lanac većine ovih predaja, u pogledu teksta, slab je (vidjeti više: Montazarī, 1409, svezak 2, str. 130). Čak je značenje ovih predaja u tolikoj oprečnosti s islamskim naučavanjima da pojedini vjerski autoriteti pripisivanje ovih predaja Ehli-bejtu smatraju nedoličnim. Smatraju da nema realnog uporišta ove sadržaje dovoditi u vezu s njima (Feyāzī, 1426, str. 246).
2. Nijedna od ovih predaja ne sadrži argumente koji bi zabranjivali ženama rukovođenje u izvršnim pitanjima.
3. Neke predaje nastale su u posebnoj situaciji i shodno tadašnjim uvjetima i ne sadrže uopćene naznake.
4. Među ovim predajama samo ona koja se prenosi od Emira pravovjernih (vezano za zabranu izlaska iz kuća ženama i zabrana da se žena izlaže teretu odgovornosti izvan granica njezinih mogućnosti) može se, kako neki smatraju, uzeti kao argument zabrane rukovođenja u izvršnim pitanjima, ali i to nije eksplicitno kazano.

Ako neki ustvrde da, ukoliko prihvatimo kako žena ne treba izlaziti iz kuće i da se ne opterećuje poslovima izvan njezinih mogućnosti, to znači kako ne treba sudjelovati u društveno-političkim i izvršnim pitanjima, te takvima odgovaramo: uzimajući u obzir analogiju koja postoji u spomenutim riječima, odbacivanje ovog sudjelovanja nije obavezujuće, budući da je hazreti Alija kazao: “ako možeš”, a nikada nije generalno zabranio sudjelovanje žena. Štaviše, hazreti Alija neka izvršna pitanja prepuštao je ženama i nije se protivio da se poslovanje bazara u Mekki i Medini u doba Omerova hilafeta povjeri ženama.

Naravno, sve ovo stoji ukoliko žene imaju sposobnost i kompetenciju za sudjelovanje u društveno-političkim i izvršnim poslovima. Bez toga im se ne može povjeravati upravljanje poslovima. S islamskog gledišta, kada je o prihvatanju odgovornosti riječ, nužno je da poslovima rukovodi osoba koja je najdostojnija i najprikkladnija, bili to muškarac ili žena.

Granice i metode sudjelovanja

Najvažnije pitanje koje bi se moglo smatrati razlogom zbog kojeg mnogi alimi eliminiraju prisustvo žena na društveno-političkoj i izvršnoj sceni jeste njihov strah od nastanka moralnog razvrata. Stoga, svi imaju zadatak osigurati preduvjete za ispravno djelovanje žena na društvenoj sceni kako ne bi nepostojanje zdravog ozračja bilo razlogom zbog kojeg bi žene koje su sposobne i kompetentne u poslovima rukovođenja bile uskraćene u društvenom angažmanu. U nastavku ćemo ukazati na neka ograničenja koja je zacrtao Zakonodavac u pogledu prisustva žena u društvu kako bi se čuvanjem ovih granica osigurali preduvjeti zdravog djelovanja žena u poslovima i na položajima gdje je to potrebno.

Norme koje je ustanovio Zakonodavac u pogledu sudjelovanja i prisustva žena u društvenim i izvršnim pitanjima mogu se klasificirati u nekoliko kategorija. Neke od tih normi zajedničke su i za žene i za muškarce i obje grupacije obavezuju se na njihovo pridržavanje:

1. udaljavanje od neprikladnih pogleda,
2. uzdržavanje od rukovanja sa suprotnim spolom,
3. izbjegavanje guranja i tiskanja žena i muškaraca,
4. neupuštanje u bespotrebne i neprimjerene razgovore,
5. čuvanje hidžaba od strane muškaraca i žena.

Neke od dužnosti koje se odnose samo na žene jesu:

1. suzdržavanje od privlačenja pažnje,
2. čuvanje čednosti,
3. nekoketiranje u razgovoru,
4. dostojanstvenost u ponašanju (vidjeti: Mahrīzī, 1377, str. 117–167; Tāherī Niyā, 1389, str. 95–130).

Zaključak

Učešće u društveno-političkim i izvršnim pitanjima predstavlja pogibeljnu dužnost koja utječe na sudbinu svih ljudi i propust u ispunjavanju te odgovornosti predstavlja krivicu koja će prouzročiti ogromnu štetu i gubitak. Uzimajući u obzir da je jedan od racionalnih principa formiranja vlasti "sudjelovanje svih u izvršnim pitanjima", ne postoji nikakav relevantan argument koji bi zabranjivao sudjelovanje žena u društveno-političkim i izvršnim pitanjima, štaviše, postoje brojni pri-

mjeri u prilog prisustva žena na različitim društvenim scenama i stoga se ne može jednom dijelu društva koji čine žene uskratiti sudjelovanje u ovim pitanjima.

Žena-muslimanka svoju odgovornost regulira na temelju islamskih etičkih principa i uvijek daje prednost važnijoj stvari i bitnijem principu od onog manje važnog, jer motrenje nekog problema iz samo jednog ugla vodi društvo u krajnosti. Žena-muslimanka ne smije pod izlikom političkog djelovanja narušiti harmoniju porodice niti je zanemariti. Isto tako, žena-muslimanka ne može ne učestvovati u političko-društvenim i izvršnim pitanjima pod izlikom obavljanja kućanskih poslova i vođenja porodice; štaviše, njeno je prisustvo u nekim uvjetima iznimno važno i ona se treba više angažirati i aktivirati.

U sadašnjim uvjetima arapski svijet bit će izložen aktivnom prisustvu žena, budući da u sadašnjim uvjetima, kada su se zemlje izbavile od arapske diktatorske vlasti i kada se nalaze u žiži usvajanja ustava i sudbinski važnih zakona, muslimanke svojim aktivnim prisustvom mogu utjecati na zakonodavne tokove i osigurati uvjete za pravilan napredak žene-muslimanke u budućnosti, kao i spriječiti svaki oblik profilerskog megalomanstva.

Žene-muslimanke kroz formiranje organizacija i posebnih kampova kao i kroz prisustvo u političkim krugovima i asocijacijama trebaju odgovornim osobama iznijeti svoje legalne zahtjeve i obrazložiti svoja prava. Nema sumnje da šutnjom i povlačenjem žena neće dobiti poziciju kakvu zaslužuje i ta će pozicija prilikom usvajanja zakona biti ignorirana i zanemarena ■

Fiqh Foundations of Presence of Women on Social-Political Scene

Seyyed Mahdī Narīmānī Zamān Ābādī

Summary

Participation in social-political and executive affairs is a burdensome duty which affects the destiny of all people, while a failure in its pursuit represents a guilt causing great damage and loss. The present paper considers

various arguments from a Muslim's perspective in respect of the presence or absence of women on different social-political and executive scenes. This deliberation will show that there is no reason whatsoever for the absence of women in various segments of the above activities. Nevertheless, at this it is important to state that a Muslim woman pursues her duty in line with Islamic ethical principles, giving priority to what is more important and fundamental in relation to what is less important since a problem should be deliberated from various perspectives if the extremes are to be avoided.

In present circumstances the Arab world will be exposed to the active presence of women, and this presence at various legislative levels will, in turn, ensure a rightful progress of a Muslim woman in the future, thus preventing any form of megalomania of opportunistic profiteers.

Key words: women, presence of women, executive affairs, political questions, social questions, Shi'ite fiqh, Sunni fiqh ■

Literatura

- *Kur'an s prevodom* (1412 H.), preveo: Besim Korkut, Medina: Kompleks Hadimul-Haremejniš-Šerifejniš-Melik Fahd za štampanje Mushafi-šerifa
- Ibn Sa'd, Mohammad (bez datuma): *Al-Tabaqātol-kobrā*, Dār-e sāder, Beyrūt
- Ibn 'Arabī (bez datuma): *Ahkāmol-Qorān*, Dārol-fekr, Beyrūt
- Ibn Kasīr (1396): *Al-Sīre-ye al-nabawiyye*, Dārol-ma'refe, Beyrūt
- Amīnī, 'Abdol-Hoseyn (1397): *Al-Ġadīr*, Dārol-fekr, Beyrūt
- Beyhaqī (bez datuma): *El-Sonan al-Kobrā*, Dārol-fekr, Beyrūt
- Boxārī (1401): *Sahīhol-Boxārī*, Dārol-fekr, Beyrūt
- Hoseynī Tehrānī, Seyyed Mohammad Hoseyn (1421): *Welāyet-e faqīh dar hokūmat-e eslām*, Mašhad: Entešārāt-e 'Allame Tabātabāyī.
- Hekmat Niyā, Mahmūd (1390): *Hoqūq wa mas'ūliyyathā-ye fardī wa 'eġtemā'ī zan*, Entešārāt-e Pežūhešgāh-e farhang wa andīše-ye eslāmī, Tehrān
- Xomeinī, Seyyed Rūhollāh (1386): *Tahrīrol-wasīle*, Dārol-'elm, Qom
- Xomeinī, Seyyed Rūhollāh (1387): *Resāle-ye touzīhol-masā'el*, Daftar-e entešārāt-e eslāmī, Qom